

Datum
2025-09-09

Diarienummer
O 6-2025

Informationsklass
Publik

Opcat-inspektion av Statens institutionsstyrelse, LVM-hemmet Runnagården

Inledning

Inspektionen är en del av JO:s verksamhet för att förebygga tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning av frihetsberövade personer, Opcat-verksamheten.

Opcat är den engelska förkortningen av tilläggsprotokollet till FN:s konvention mot tortyr. Länder som anslutit sig till protokollet har förbundit sig att inrätta ett nationellt besöksorgan som regelbundet ska besöka platser där personer kan hållas frihetsberövade. I Sverige har JO tilldelats detta uppdrag. Information om JO:s Opcat-verksamhet finns på JO:s webbplats.

På uppdrag av JO Thomas Norling genomförde Opcat-enheten den 28 och 29 april 2025 en inspektion av Statens institutionsstyrelse (SiS), LVM-hemmet Runnagården. Vid inspektionens inledning fanns det 29 intagna. Samtal hölls med fem intagna och 14 i personalen. Inspektionen var inriktad på följande frågor.

- Fysisk miljö
- Innehållet i vården
- Bemanning och kompetens

lakttagelser, konsekvenser och risker samt JO:s rekommendationer

Fysisk miljö

lakttagelser

Sedan en tid tillbaka pågår en renovering av hemmets lokaler. På grund av ombyggnationen har hemmet för närvarande inga öppna platser, dvs. platser som inte är på låsbara enheter.

Det finns ett renoveringsbehov på flera av hemmets avdelningar. På hemmets särskilt förstärkta avdelning (SFA) är renoveringsbehovet särskilt tydligt. Avdelningen är torftigt inredd, med få möbler och helt vita väggar utan utsmyckningar. Avsaknaden av inredning och färgskiftningar ger hela avdelningen ett otrivsamt och inlåst intryck, vilket inte är acceptabelt.

Avdelningen har också flera smala gångar med många vinklar, vilket gör det svårt för personalen att få en överblick över var de intagna befinner sig.

I hemmets intagningsdel finns två rum, varav ett med två sängar. Personalen uppgav att rummet med två sängar endast ska beläggas med en intagen eftersom dubbelbeläggning inte ska ske. Rummen saknar bord och stol och det finns inget möblerat utrymme i anslutning till rummen. De intagna måste därför äta sina måltider sittandes i sina sängar. I anslutning till rummen finns en mindre inhägnad rastgård som nås via en dörr i varje rum. Dörren har frostat glas, vilket begränsar dagljusinsläppet och hindrar de intagna från att se ut.

Hemmet har endast ett rum för avskiljanden. Rummet har helkaklade väggar och golv, en toalett i rostfritt stål och en madrass på golvet. Det är tydligt att de hårda materialen i rummet innebär en risk för att intagna ska skada sig där. I samtal uppgav personal att det även kan vara besvärligt att transportera en intagen till rummet. På grund av rummets utformning och var det är beläget förekommer det att avskiljanden i stället sker i korridorer eller i bostadsrum.

Konsekvenser och risker

Europarådets kommitté mot tortyr, CPT, har bl.a. uttalat att bostadsutrymmen och allmänna utrymmen för frihetsberövade bör ha lämplig storlek, tillgång till tillräckligt med dagsljus och vara lämpligt möblerade (se t.ex. CPT/Inf [2015]1-part, p. 104 och CPT/Inf [1998]12-part, p. 34). CPT har även uttalat att intagna som har psykiatrisk tvångsvård bör få tillgång till en lämplig matplats i form av bord och stol (se CPT/Inf [1998]12-part, p. 35). Detsamma bör givetvis gälla för intagna i LVM-hem.

Mot bakgrund av CPT:s uttalanden är det problematiskt att hemmets SFA är så sparsamt och otrivsamt inredd och att avdelningens lokaler upplevs som trånga och svåröverskådliga. Även om det är positivt att hemmet håller på att bygga en ny SFA-avdelning, vilket får antas åtgärda de problem som noterats i de befintliga lokalerna, är det självfallet mycket viktigt att även dessa lokaler blir lämpligt inredda och att boendemiljön i övrigt är godtagbar. Hemmet bör därför undersöka möjligheterna att förbättra boendemiljön också i de befintliga lokalerna.

Det är även problematiskt att dörrarna från bostadsrummen till rastgården i hemmets intagningsdel har frostade glas som begränsar ljusinsläppet och gör att de intagna inte kan se ut. Även om det finns ett behov av att hindra intagna från att se in till varandra bör andra lösningar prövas som inte medför att inomhusmiljön påverkas lika negativt. Vidare är det inte acceptabelt att de intagna i intagningsdelen tvingas äta sina måltider sittandes i sina sängar. En sådan ordning är inte värdig och försvårar återuppbyggnaden av hälsosamma vardagsrutiner hos de intagna.

När det gäller avskiljanden måste målsättningen alltid vara att de ska genomföras på ett så säkert och skonsamt sätt som möjligt. Det kan därför

ifrågasättas om det är lämpligt att vid något tillfälle hålla en intagen avskild i det egna bostadsrummet. Bostadsrummen utgör de intagnas personliga sfär och är inte anpassade för avskiljanden. Det kan också finnas tillhörigheter eller föremål i rummen som gör det svårt att tillgodose de intagnas säkerhet. På motsvarande sätt är det inte heller lämpligt att genomföra avskiljanden i en korridor. Även där finns det en risk för att den intagne kommer till skada, eftersom utrymmet inte är avsett för avskiljanden. Avskiljande i korridor kan också leda till t.ex. fasthållning för att förhindra att den intagne skadar sig på föremål som finns där.

Avskiljanden bör i stället endast ske i särskilda rum som utformats för just det ändamålet. Sådana rum måste enkelt kunna nås vid akuta situationer, vilket förutsätter att de är lämpligt belägna och tillräckligt många i antal. Det är tydligt att det enda rummet för avskiljanden som finns på Runnagården inte är tillräckligt för att täcka verksamhetens behov. Rummet är svårt att nå från flera delar av hemmet och det förekommer att intagna hålls avskilda på andra platser i hemmet. Rummets utformning medför också en skaderisk för de intagna som placeras där, vilket inte är acceptabelt. Det är mycket viktigt att alla avdelningar på hemmet har möjlighet att flytta intagna till ett lämpligt utformat rum för avskiljanden. Hemmet bör därför utöka antalet sådana rum och säkerställa att de är lämpligt utformade för ändamålet.

JO:s rekommendationer

SiS rekommenderas att

- även i avvaktan på att de nya lokalerna står klara undersöka möjligheterna att förbättra boendemiljön på den befintliga SFA-avdelningen,
- överväga andra lösningar än frostade glas i dörrarna i intagningsdelen som upprätthåller de intagnas rätt till integritet men som inte medför att inomhusmiljön påverkas lika negativt som nu,
- säkerställa att de intagna i intagningsdelen alltid har möjlighet att sitta och äta sina måltider vid ett bord,
- säkerställa att intagna inte hålls avskilda i bostadsrum eller i korridorer, och
- utöka antalet rum för avskiljanden till fler än ett och säkerställa att rummen är lämpligt utformade för ändamålet.

Innehållet i vården

lakttagelser

När det gäller programverksamheten på hemmet används i första hand en socialpedagogisk metod som heter ESL. Metoden berör olika teman genom bl.a. samtal och övningar och syftar enligt SiS till att ge intagna större möjligheter att leva självständiga liv.¹ Enligt några i personalen har ett fåtal

¹ SiS (2023). ESL - Ett Självständigt Liv, <https://www.stat-inst.se/var-verksamhet/behandlingsmetoder/esl---ett-sjalvstandigt-liv/> [2025-08-14]

av de intagna även deltagit i ACT, en terapiform som enligt SiS syftar till att dels förbättra de intagnas förmåga att hantera bl.a. svåra minnen och upplevelser, dels ge dem ökade möjligheter att ta steg mot det som de tycker är viktigt i livet.² Även s.k. återfallsprevention, en insats för att förhindra eller begränsa återfall i missbruk, förekommer. En i personalen uppgav dock att det är svårt att genomföra återfallsprevention på hemmet eftersom de intagna fortfarande befinner sig i en avgiftningsfas under tiden som LVM-vården pågår. I samtal med personal kom det vidare fram att psykologerna sedan en tid tillbaka håller i en traumabehandling som är resurskrävande och som medför att psykologerna har begränsat med tid till andra behandlingsinsatser.

När det gäller tillgången till aktiviteter beskrev de intagna att de deltar på promenader med personal. Ett fåtal har också schemalagda fritidsaktiviteter utanför hemmet varje vecka. I övrigt framstod de intagnas tillgång till organiserade aktiviteter som mycket begränsad, särskilt under helger då det i princip inte förekommer några schemalagda aktiviteter alls utöver promenader. Tillgången till aktiviteter på måndagar verkade vidare vara begränsad på grund av att delar av personalen deltar på behandlingskollegium. En av de intagna beskrev att det då inte finns så mycket tid för annat. Hemmets aktivitetsanläggning med bl.a. träningskök är stängd på grund av pågående renovering. Även hemmets aula, med biograf och biljardbord, verkade inte användas i någon större utsträckning under renoveringen. I samtal med personal kom det även fram att promenader och andra utevistelser ibland inte blir av eftersom dessa aktiviteter tar för mycket personal i anspråk för att kunna genomföras.

Konsekvenser och risker

En självklar utgångspunkt vid vård enligt LVM är att samtliga insatser som erbjuds är lämpliga och anpassade till vad de intagna behöver under tiden som vården pågår. Det är därför oroväckande att personal har upplevt att den återfallsprevention som ges vid hemmet är svår att genomföra eftersom de intagna endast har varit alkohol- och drogfria under en kort tid. Det kan också ifrågasättas om hemmets fokus på traumabehandling innebär en risk för att de intagna inte får tillgång till andra nödvändiga stödinsatser från psykologerna. Det är mycket viktigt att SiS löpande utvärderar de program som erbjuds och säkerställer att samtliga program svarar väl mot de intagnas behov.

Förutom behandling ska de intagna även ges möjlighet att vistas utomhus och delta i aktiviteter. CPT har, såvitt gäller både psykiatrisk tvångsvård och ungdomsvård, uttalat att de intagna bör erbjudas ett brett utbud av aktiviteter, inklusive idrott, rekreation och utevistelse. Även tillgång till studier eller meningsfull sysselsättning är att föredra (se CPT/Inf [2015]1-part, p. 107 f. och CPT/Inf [1998]12-part, p.37). Detsamma bör gälla för intagna i LVM-hem.

² SiS (2023). ACT - Acceptance and Commitment Therapy, <https://www.stat-inst.se/var-verksamhet/behandlingsmetoder/act---acceptance-and-commitment-therapy/> [2025-08-14]

Det kan mot bakgrund av CPT:s uttalanden konstateras att utbudet av organiserade aktiviteter på hemmet framstår som alltför begränsat. Även om de intagna ibland får tillgång till andra aktiviteter än promenader är det tydligt att mycket av deras tid går åt till att vistas på avdelningarna. Det är förvånande att det inte tycks ha vidtagits några åtgärder för att kompensera för att vissa lokaler för aktiviteter hålls stängda eller inte används under renoveringen. Det är också helt oacceptabelt att planerade utevistelser återkommande ställs in, särskilt eftersom promenader och utevistelser är de huvudsakliga aktiviteterna på helgerna. Målsättningen måste vara att de intagna dagligen, dvs. även under helger, ska få tillgång till såväl organiserade aktiviteter som motion och en timmes utevistelse. Det finns en risk för att det begränsade utbudet av aktiviteter leder till tristess och en minskad känsla hos de intagna av att vården är meningsfull.

JO:s rekommendationer

SiS rekommenderas att

- säkerställa att all programverksamhet som bedrivs på hemmet är anpassad till och motsvarar de intagnas behov,
- se till de intagna dagligen erbjuds ett brett utbud av meningsfulla aktiviteter, även under pågående renovering,
- se till att de intagna erbjuds möjlighet att motionera dagligen, och
- säkerställa att de intagna får möjlighet att vistas utomhus minst en timme om dagen.

Bemanning och kompetens

Iakttagelser

Hemmet har ca 220 anställda varav drygt hälften är tillsvidareanställda. Det är endast fast anställda som får gå SiS obligatoriska grundutbildning. För närvarande kan personalen behöva vänta i upp till ett år innan grundutbildningen kan genomföras. Alla som anställs får en fem dagar lång introduktionsutbildning. Därefter får de arbeta självständigt på en avdelning.

Enligt ledningen har det förekommit att anställda fått sluta på grund av brister i bemötandet av de intagna. Det har även förekommit att olämpliga personer har anställts. Vid tiden för inspektionen hade det relativt nyligen kommit fram information om en anställds förflutna som medförde att anställningen avslutades.

De intagna uppgav i samtal att de bemöts väl av personalen. I samtal med personal kom det fram att det under dagtid ibland är få med erfarenhet som är i tjänst samtidigt, vilket får negativa konsekvenser för verksamheten. Som exempel nämndes att avdelningsrutiner inte upprätthålls, att kommunikationen mellan olika delar av personalen blir bristfällig och att det finns kollegor som blir för personliga med de intagna.

Konsekvenser och risker

För att kunna erbjuda en god vård är det av stor vikt att ett LVM-hem är tillräckligt bemannat och att personalen har den kompetens, erfarenhet och utbildning som krävs. Brister i dessa avseenden kan både leda till att det uppstår högrisksituationer för de intagna (se CPT/Inf [1998]12-part p. 41) och till att de intagna inte får tillgång till nödvändiga behandlingsinsatser eller aktiviteter. Det är därför mycket problematiskt att det kan dröja upp till ett år innan nya medarbetare på hemmet får gå den obligatoriska grundutbildningen, eftersom den får antas syfta till att ge medarbetarna förutsättningar att utföra sina nya arbetsuppgifter på ett bra sätt. Det är också oroväckande att det i närtid före inspektionen hade kommit fram uppgifter om en anställds lämplighet som rimligen borde ha kunnat uppdagas innan anställningen påbörjades. En sådan händelse ger anledning att ifrågasätta hemmets rutiner under anställningsförfarandet. Det är dock positivt att hemmet agerar när det uppdagas brister i personalens bemötande eller lämplighet.

JO:s rekommendationer

SiS rekommenderas att

- säkerställa att nya medarbetare får gå den grundutbildning som finns inom myndigheten så snart som möjligt efter det att anställningen påbörjats, och
- säkerställa att det finns rutiner som bättre än i dag bidrar till att det inte anställs personer som är olämpliga för sina respektive tjänster.

Dokumentet har fastställts digitalt den 9 september 2025 av JO Thomas Norling och har inga underskrifter.